

Krzysztof Samela

Historia i literatura muzyczna:

1. Krótka historia muzyki od czasów prehistorycznych do dziś
2. Zatrzymamy się na okresie baroku, klasycyzmu i romantyzmu
3. Pogadanka o W. A. Mozarcie, lub J.S. Bach

Historia muzyki – tabela chronologiczna w skrócie

Określenie ram czasowych i cech charakterystycznych. Wyszczególnienie przedstawicieli oraz form muzycznych.

	Średniowiecze 313 – 1450
Cechy charakterystyczne	Muzyka kościelna, chorał gregoriański, śpiew 1-jednogłosowy
Formy muzyczne	Msza, motet, madrygał, pieśni truverów i trubadurów
	Renesans 1450 – 1600
Cechy charakterystyczne	Polifonia, rozkwit muzyki świeckiej
Przedstawiciele	Orlando di Lasso, Giovanni Pierluigi da Palestrina, Wacław z Szamotuł, Mikołaj Gomółka, Marcin Leopolita
	Barok 1600 – 1750
Cechy charakterystyczne	Monodia akompaniowana, rozwój form wokalnoinstrumentalnych (opera, oratorium, kantata), rozwój muzyki instrumentalnej (concerto grosso, koncert solowy, sonata, fuga, suite).
Przedstawiciele	Peri, Torelli, Corelli, Vivaldi, Bach, Haendel, Jarzębski, Gorczycki, Pękiel
	Klasycyzm 1750 – 1827/III
Cechy charakterystyczne	Rozwój symfoniki, rozwój systemu dur- moll, rozwój muzyki kameralnej.
Formy muzyczne	Symfonia, allegro sonatowe, divertimento, serenada, kwartety smyczkowe.
Przedstawiciele	Haydn, Mozart, Beethoven, Elsner, Kurpiński, Ogiński
	Romantyzm 1815 – 1850
Cechy charakterystyczne	Dominacja treści baśniowych, fantastycznych. Wykształcenie się szkół narodowych. Rozbudowa wielkich form oraz orkiestry. Rozluźnienie związków systemu dur-moll.
Formy muzyczne	Miniatura fortepianowa, poemat symfoniczny, opera, symfonia, koncert, pieśni, dramat muzyczny.
Przedstawiciele	Schumann, Schubert, Mendhelsonn, Weber, Czajkowski, Grieg, Sibelius, Wagner, Chopin
	Współczesność XX wiek
Kierunki i style	Impresjonizm, dodekafonia, neoklasycyzm
Przedstawiciele	Debussy, Ravel, Szymanowski, Berg, Webern, Strawiński, Prokofiew

Historia muzyki od starożytności do współczesności w dużym skrócie.

Prehistoria muzyki - slajd nr 1

Muzyka towarzyszyła człowiekowi od początku istnienia gatunku ludzkiego. Pewne hipotezy upatrują powstanie muzyki w epoce plejstocenińskiej, a więc w czasie, kiedy to powstał gatunek zwany *homo sapiens* (około 80.000 lat temu).

Pierwszym niezaprzeczalnym elementem muzycznym towarzyszącym ludzkości w epoce kamiennej był rytm a nie melodia.

W latach osiemdziesiątych XX wieku została obalona hipoteza prakrzyku, upatrująca głos ludzki jako pierwszy instrument służący przekazywaniu informacji za pomocą niewerbalnych lecz modulowanych prakrzyków. Naukowcy angielscy udowodnili, że człowiek pierwotny miał bardzo prymitywną budowę narządu mowy, a więc mógł jedynie wydawać dźwięki zbliżone zwierzęcym.

Zatem śpiew jako kolejny element pradawnej muzyki pojawił się parę tysięcy lat później. W tamtych czasach muzyka pomagała w pracy oraz prymitywnych obrzędach magicznych i uzdrowicielskich. Oczywiście trudno mówić o istnieniu w tamtych zamierzchłych czasach kultury muzycznej. Jednakowoż elementy muzyki towarzyszyły człowiekowi od zawsze.

Najstarszym znanym instrumentem są kości mamuta, którymi około 35 tys. lat temu muzycy uderzali o siebie. Do instrumentarium należały też takie akcesoria jak pałki i dzidy, które służyły do rytmicznego uderzania o ziemię.

Co ciekawe w sposób instrumentalny traktowane było własne ciało - uderzano dłońmi w uda lub klaskano.

.....

Starożytność - slajd nr 2 - 7

Starożytność (od powstania pierwszych cywilizacji na Bliskim Wschodzie, Europie i Afryce Północnej do rozpadu cesarstwa rzymskiego w 476 r)

W starożytności nastąpił rozwój muzyki. Powstały przede wszystkim liczne instrumenty strunowe (np. lira, harfa) i dęte drewniane (fletnie i fujarki). Nie brak było także tych najoryginalniejszych jak chociażby muszle. Trzeba wiedzieć, że każdy lud czy plemię miał swoje tradycyjne i nigdzie indziej niespotykane instrumenty.

.....

Grecja - slajd 8

Grecja

Pojawiają się pierwsze artystyczne formy powiązane z literaturą. Obserwujemy stopniowe zacieśnianie się związku muzyki z poezją np.: recytacje poezji przy wtórze instrumentu szarpanego - *kitary* lub *aulosu* (prototyp oboju). Również w przypadku dramatu starogreckiego można stwierdzić, iż muzyka jest jego nieodłącznym elementem. Inną funkcją muzyki w starożytnym świecie jest jej religijne przeznaczenie. Na uwagę zasługują tu hymny ku czci Apollona. W zakresie teorii muzyki to właśnie w Grecji powstają pierwsze *skale muzyczne*, których odpowiednikiem stały się w średniowieczu tzw. *skale modalne* lub *kościelne*.

O muzyce zaczęli wypowiadać się filozofowie (Platon – Państwo) powstała teoria muzyki

.....

Średniowiecze - slajd 9

Średniowiecze (313 – 1450 n.e. od edyktu tzw. mediolańskiego [proklamujący powszechną wolność religijną.] Konstantyna I Wielkiego [pierwszy cesarz rzymski, który przyjął chrześcijaństwo **do** wynalezienia ruchomej czcionki przez Jana Gutenberga i końca wojny stuletniej)

Dla **muzyki średniowiecznej** charakterystyczne są melodie **chorału gregoriańskiego**. Są to jednogłosowe śpiewy kościoła katolickiego, uporządkowane i zebrane za papieża Grzegorza VI w VII w n.e. Przeznaczenie tych śpiewów obejmuje liturgię całego roku kościelnego.

CHARAKTERYSTYKA CHORAŁU GREGORIAŃSKIEGO

1. śpiew monodyczny (jednogłosowy);
2. wykonywany przez chór męski;
3. śpiewany a capella;
4. rytmika swobodna;
5. melodia utrzymana w systemie octoechos (osiem tonacji kościelnych – dorycka d, frygijska e, lidyjska f, miksolidyjska g, hypodorycka a, hypofrygijska h, hypolidyjska c, hypomiksolidyjska d)
6. teksty w języku łacińskim.

Muzyka – chorał

Forma tych melodii z czasem zostaje rozbudowana i do śpiewów jednogłosowych zostają dodane fragmenty dwu lub trzygłosowe, ale dopiero w XII w.

Twórcy muzyki średniowiecznej w dużej mierze pozostają anonimowi, gdyż tworzą nie dla własnej chwały lecz na cześć Boga.

Oprócz muzyki religijnej istnieje również muzyka świecka, głównie **liryka rycerska**. Jej tworzeniem zajmują się głównie „wysoko urodzeni”. We Francji nazywani byli **truwerami** i **trubadurami**. Zajmowali się oni tworzeniem jednogłosowych pieśni wykonywanych z towarzyszeniem instrumentu strunowego (np. lutni).

Tematyka pieśni obejmowała przede wszystkim problematykę miłosną oraz tematy związane z wyprawami krzyżowymi.

Muzyka – trubadur

Renesans - slajd 10

Renesans (1450 – 1600 od wynalazku Gutenberga i końca wojny 100-letniej [1453 – upadek Konstantynopola do „zaokrąglonej” daty. Np. w tym roku na stosie spłonął skazany przez inkwizycję Giordano Bruno, a w 1517 z kościoła wystąpił Luter rozpoczynając reformację – załączki wielogłosowości)

CHORAŁ GREGORIAŃSKI	CHORAŁ PROTESTANCKI
Jednogłosowość	wielogłosowość (4 głosy)
a capella	z towarzyszeniem organów
rytmika swobodna	zazwyczaj równe wartości, konkretnie zapisane
wykonywany przez mężczyzn	wykonywany przez cały zbór - również kobiety
oparty na skalach modalnych	wykorzystuje system harmoniki funkcyjnej

teksty w języku łacińskim	teksty w języku niemieckim
---------------------------	----------------------------

Okres renesansu w muzyce bywa też zamykany rokiem 1597 - powstanie pierwszej opery pt. *Dafne* Jakuba Peri

W tym czasie muzyka przeżywa prawdziwy rozkwit wielogłosowości. Utwory jednogłosowe zostają wyparte przez kompozycje, w których głosy wokalne są samodzielne i tworzą skomplikowany polifoniczny układ dźwiękowy. Dlatego też muzyka renesansu określana jest mianem **wieku polifonii wokalne**. Zmienia się również podejście do twórcy już nie anonimowego, lecz będącego mistrzem. Teoretyk muzyki zaś, ma za zadanie opisywać i porządkować muzyczny świat dźwięków.

Bardzo silnie rozwija się muzyka świecka. Do wybitnych kompozytorów epoki renesansu należą m.in.: **Orlando di Lasso, Giovanni Perluigi da Palestrina, Luca Marenzio** czy **Gesualdo da Venosa**. Wśród polskich kompozytorów wymienić należy **Mikołaja Gomółkę**, który jest autor zbioru 150 psalmów pt. **Melodie na psalterz polski** (z tekstem Jana Kochanowskiego) oraz **Wacława z Szamotuł**. W nowopowstałej Akademii w Krakowie muzyka jako dyscyplina naukowa uprawiana jest na bardzo wysokim poziomie.

Muzyka – Adam z Wągrowca, Mikołaj Gomółka

Do najpopularniejszych form muzyki renesansowej należą m.in.: **motet, madrygał, chanson**. Przełom XVI/ XVII wieku to epoka rozbudowanych form wokально-instrumentalnych, które zwiastują nadejście wielkich form tego typu charakterystycznych dla epoki baroku.

Barok - slajd nr 11

Barok w muzyce (zamyka się w latach 1597 powstanie pierwszej opery pt. *Dafne* Jakuba Peri) – 1750 (śmierć Jana Sebastiana Bacha)

W **baroku** obserwować możemy intensywny rozwój muzyki instrumentalnej. Charakterystyczną formą muzyczną wykorzystującą rozwój techniki w grze na instrumentach jest **koncert solowy** np. na skrzypce, flet lub organy. Do najwspanialszych koncertów barokowych zaliczyć możemy **koncerty skrzypcowe J.S. Bacha** lub cykl koncertów **Cztery pory roku A. Vivaldiego**. Na uwagę zasługują również tzw. **concerti grossi** będące odmianą koncertu solowego. Różnica w formie polega na traktowaniu instrumentów koncertujących.

W koncercie solowym występuje jeden instrument koncertujący, natomiast w concerto grosso mamy grupę instrumentalistów (najczęściej trzech lub czterech) współzawodniczących z resztą orkiestry. Nazwa tej formy pochodzi od włoskiego słowa **concertare**, oznaczającego współzawodnictwo.

Do innych charakterystycznych form muzyki barokowej należą m.in.: **suity**, składające się ze stylizowanych tańców różnych narodów i różniące się charakterem i tempem, oraz **sonaty barokowe (A. Corellii, G.F. Handel, J.S. Bach)**

Rozwój muzyki instrumentalnej spowodowany jest intensywnym rozwojem **lutnictwa**, - czyli produkcją instrumentów. Sławne rodziny lutnicze (**Stradivardi, Guarnieri**) chcąc zaspokoić gusta, co wybredniejszych muzyków starali się produkować coraz to lepsze instrumenty. Warto zaznaczyć, iż w dzisiejszych czasach za oryginalne skrzypce Stradivariususa zapłacić należy niemałą sumę. Za przykład doskonałych organów barokowych posłużyć nam mogą organy znajdujące się w poznańskiej Farze.

Barok to również rozwój **muzyki wokalne**. Powstają nowe formy służące wyeksponowaniu piękna głosu ludzkiego tj.: **kantaty, msze, oratoria, pasje**. Do prawdziwych skarbów barokowej muzyki wokalne należą oratorium **Mesjasz G.F. Handla** czy **Pasja wg św. Mateusza J.S. Bacha**.

Powstaje również wielka forma wokalnie-instrumentalna - **opera**. To sceniczne dzieło muzyczne wokalnie-instrumentalne, w którym muzyka ściśle współdziała z akcją dramatyczną. Olbrzymią popularnością cieszą się kastraci, za przykład służyć nam może legendarny Farinelli. Różnorodną jest treść opery, mogą też występować jej następujące odmiany:

- opera seria - poważna, o treści mitologicznej
- opera buffa - komiczna

Obsada oper barokowych jest zazwyczaj kameralna i występuje w niej kilkoro bohaterów.

Za datę końca epoki baroku przyjmuje się rok, 1750 czyli datę śmierci Jana Sebastiana Bacha.

.....

Klasycyzm - slajd nr 12

Klasycyzm (1750 – 1827) W muzyce, za początek epoki uważa się śmierć Jana Sebastiana Bacha (rok 1750), a koniec określony jest datą śmierci Ludwika van Beethowena (1827 r).

W epoce **klasycyzmu** mają miejsce duże zmiany społeczne w wyniku, których powstaje mieszczaństwo - nowa, bogata klasa. W związku z dużym zapotrzebowaniem owej klasy na rozrywkę budowane są pierwsze filharmonie zapewniające stały dostęp publiczności do muzyki. Na czoło wysuwają się formy muzyki instrumentalnej m.in.: **symfonia**. Ustalony zostaje klasyczny skład orkiestry symfonicznej oraz zmienia się rola dyrygenta, którego zadaniem jest kierowanie zespołem muzycznym, a co za tym idzie odwrócenie się do niego przodem. W baroku stanie do publiczności tyłem oznaczało brak szacunku dla wysokich dostojników.

Rozwijają się formy muzyczne: wspomniana już **symfonia**, **koncerty na instrumenty solowe** (zwłaszcza na skrzypce i fortepian) oraz **muzyka kameralna** wykonywana również na powietrzu, najczęściej jako forma rozrywki (**trio**, **kwartety**, **divertimenta**, **serenady**). Muzyka klasycyzmu to przede wszystkim trzy główne nazwiska: **Józef Haydn**, **Wolfgang Amadeusz Mozart** i **Ludwig van Beethoven**. Kompozytorzy ci należą do tzw. **klasyków wiedeńskich**.

W epoce klasycyzmu rozwija się również opera, a co za tym idzie przybywa coraz więcej nowych gmachów operowych

.....

Romantyzm i neoromantyzm - slajd nr 13

Romantyzm – Oświecenie (1827 – 1850)

W romantyzmie zacieśniają się szczególnie mocno związki z literaturą- dzięki temu powstaje **pieśń**. Stwarza to możliwość osobistej wypowiedzi kompozytora. Pojawia się również **liryka instrumentalna** zawierająca w sobie liczne miniatury, najczęściej fortepianowe. Do twórców takich miniatur należą m.in.: **Fryderyk Chopin**, **F. Mendelsohn-Bartholdy**. W twórczości wielu kompozytorów odnaleźć można echa muzyki narodowej. Pojawia się określenie: **szkoła narodowa**, która określać ma charakterystyczne cechy danego kraju występujące w twórczości danego twórcy. W przypadku muzyki polskiej wskazać można na **Stanisława Moniuszkę** i jego opery **Halka** czy **Straszny Dwór**.

Szkoły narodowe

- niemiecka - [Carl Maria von Weber](#) i Richard Wagner
- czeska - [Bedřich Smetana](#) i [Antonín Dvořák](#)
- polska - [Stanisław Moniuszko](#), [Fryderyk Chopin](#) i [Zygmunt Noskowski](#)
- rosyjska - ([Potężna gromadka](#)) [Modest Musorgski](#), [Aleksander Borodin](#) i [Nikołaj Rimski-Korsakow](#)
- hiszpańska - [Isaac Albéniz](#), [Enrique Granados](#)
- francuska - [César Franck](#)
- w Skandynawii: - norweska [Edvard Hagerup Grieg](#) i fińska [Jean Sibelius](#)

Cechy romantyzmu w muzyce

- przewaga treści nad formą, - naczelnne hasło romantyzmu „sztuka dla sztuki” - muzyka komponowana nie na życzenie, ale wtedy kiedy muzyk miał natchnienie i chciał przekazać własną wypowiedź, wyraz jego idei. Miał powrócić do natury, do dawnych wierzeń ludowych i korzeni kultury jego narodu.
- programowość w muzyce (utwór ma treść pozamuzyczną),
- uczuciowość, subiektywizm, indywidualizm twórców,
- [synteza](#) wszystkich sztuk – kolejne naczelnne hasło romantyzmu – „sztuka totalna” Silne związki muzyki z literaturą i malarstwem. Powstają liczne pieśni solowe z towarzyszeniem fortepianu, [opery](#) i utwory programowe ([Obrazki z wystawy](#) Musorgskiego, [Karnawał zwierząt](#) Saint-Saensa).
- elementy narodowe i ludowe,
- tematyka fantastyczna i [baśniowa](#),
- rozwój wirtuozostwa, instrumentacji oraz rozszerzenie harmoniki,
- rozwój muzykowania domowego,
- powstawanie szkół narodowych (neoromantyzm)
- ludowość - związek muzyki z folklorem swojego narodu, sięganie do motywów muzyki ludowej,
- rozluźnienie dotychczasowych form muzycznych.

Do najwybitniejszych kompozytorów muzyki romantyzmu należą: **Franciszek Schubert, Robert Schumann, Fryderyk Chopin, Franciszek Liszt, Henryk Wieniawski.**

W II połowie XIX wieku zaobserwować możemy rozwój w zakresie harmoniki i instrumentacji utworów. Orkiestra może liczyć nawet kilkuset wykonawców, co zdarza się w przypadku twórczości **Gustawa Mahlera** czy **Hectora Berlioz**a. Czas trwania takich olbrzymich utworów niejednokrotnie przekracza godzinę. Nadal obserwujemy rozwój wielkiej formy wokalnoinstrumentalnej, czyli **opery**. Tematyka opera XIX-wiecznych obraca się w kręgu miłości romantycznej, baśniowych światów oraz w kręgu zwykłego codziennego życia prostych ludzi. Na czoło wysuwa się opera francuska i włoska, której przedstawicielami są **George Bizet, Giuseppe Verdi** oraz **Giacomo Puccini**.

Muzyka XX wieku - slajd nr 14

Wiek XX charakteryzuje olbrzymia różnorodność kierunków, stylów i technik kompozytorskich. Na uwagę zasługuje:

- **impresjonizm** i jego przedstawiciel **Claude Debussy**. Jest to kierunek pokrewny w zamierzeniach do impresjonizmu w malarstwie, bowiem tak sam kładzie nacisk na „wrażenie” uzyskiwane poprzez stosowanie plam dźwiękowych.
- **ekspresjonizm** ([Aleksandr Nikołajewicz Skriabin](#), [Arnold Schönberg](#), [Alban Berg](#), [Anton Webern](#), w młodości [Bela Bartók](#), a w Polsce Krzysztof Penderecki, Witold Lutosławski) to kierunek, który kładzie ogromny nacisk na uzewnętrznienie przeżyć emocjonalnych, dzięki czemu muzyka ta jest w swym charakterze ogromnie dynamiczna i niespokojna.
- **witalizm** zaś, charakteryzuje się ostrością i dysonującym brzmieniem. Styl sięga do pierwotnych instynktów człowieka. Często inspirowany jest folklorem, obrzędami pogańskimi, a główną rolę odgrywa w utworach rytmika ([Igor Strawinski](#), [Bela Bartok](#), [Siergiej Prokofjew](#))

- Rozwijają się kierunki stawiające na eksperyment wprowadzając do muzyki przypadek - **aleatoryzm**. Zasada wykonania takich utworów polega na pewnej dowolności: począwszy od doboru instrumentu, techniki gry, a skończywszy na wyborze miejsca, od którego ma się zacząć kompozycja. (John Cage, Witold Lutosławski i rock-owiec Frank Zappa i John Zorn)

Wśród stylów i kierunków zaznaczyć należy **muzykę elektroniczną**, której udział w muzyce „poważnej” od tej pory stał się znaczny.

Nie klasyczne nurty muzyki współczesnej

Blues (miejski) początek XX w (folklor muzyków afroamerykańskich)

Jazz - Nowy Orlean lata 20- te XX w (np. Charlie "Bird" Parker, Louis Armstrong) Instrumentarium klasyczne

Rock and roll – lata 50 – te XX w. (np. Elvis Presley, Jerry Lee Lewis, Johnny Cash czy Roy Orbison) Instrumentarium klasyczne.

Rock lata 60 – te (np. The Beatles, Carlos Santana, Janis Joplin, Jimi Hendrix). Początek lat 60 – tych pierwsze instrumenty elektryczne (Fender)

(Hard) Rock lata 70 – te (np. Led Zeppelin, Black Sabbath, The Rolling Stones, Deep Purple, Queen, Sex Pistols)